

F. N. J.
SPECIMEN ACADEMICUM

DE

NON EXCIDENDA AR-
BORE FRUCTIFERA

DEUTR. XX: 19.

QUOD

CONSENSU AMPL. SENAT. PHILOS. IN REG. ACAD. ABOËNSI

Publice examinandum sistunt

AUCTOR

GUSTAVUS DANIEL MONJIN,

Philos. Mag. & Collega Schol. Cath. Ab.

ET

RESPONDENS

LAURENTIUS ANDREAS BORGSTRÖM,

Australis.

In Auditorio Majori Die XIII Decembris

MDCCLXXXIII

H. A. M. S.

ABOË,

Impressum apud Viduam Reg. Acad. Typ. J. C. FRENCKEL.

§. I.

Cum ratio temporis postulare videtur, ut specimen aliquod Academicum concinnaremus, de idonea materia dissertationis diu deliberandum non erat, ex quo se forte fortuna deliberantibus obtulerat locus ille vexatus *de non exidenda arbore fructifera*, qui Deutr. XX: 19. legitur. Quamvis enim ingenue fatemur, nos eos non esse, quorum ex industria expectari possit perfecta solutio tot dubiorum, quot *locum hic citatum* premere cognovimus, eo tamen nomine hoc ex loco materiam speciminis desumere placuit, quod occasionem præbet nonnullis observationibus Grammaticis, quarum cognitio ad nostrum scopum in primis pertinere videtur. Quum enim non Academico, sed Scholastico fungamur munere, neque supra sphaeram nostram evolare conemur, huic quidem instituto sufficere putamus, si II, quorum ex judicio fortuna nostra pendet, nos vel in fundamentis linguæ Hebrææ Grammaticis operam aliquam posuisse, nosque proinde non profus indignos judicent quos suo patrocinio ulterius promoveant. In ipso autem negotio ita versari volumus, ut primum ali-

alios atque alios tum antiquiores tum recentiores audiamus *loci nostri interpretes & explanatores*, deinde examinatis potioribus sententiis, de singulis iudicium excerceamus criticum, quid unaquæque earum aut veri vel falsi contineat visuri, tandem explosis ceteris, eam, quam omnium verissimam esse cognoverimus, quoad ejus fieri poterit extra aleam dubitationis ponere studeamus, argumentis partim ex *significationibus*, partim ex *constructionibus* vocum desumptis. Quo quidem officio ita fungi volumus, ut ne eam quidem negligamus lucem, quam *scopus dicentis* suppeditat. Quantum autem in singulis præstare valuerimus, id dijudicandum deferimus Lectoribus, quorum bonitati & æquitati conatum nostrum enixe commendamus.

§. II.

Prius vero quam vel *interpretes*, vel *explanatores* loci nostri ex promisso audire queamus, ipsa rei natura postulare videtur, ut Textum ejus Hebræum adponamus. Sic vero ille habet: **כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לה תשחות את עצה לנרח עליו גרון כי מצנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לכה מפניך במצור** Quoniam priora verba hujus Textus nihil habent difficultatis, ob eamque causam ab omnibus tum *interpretibus* tum *explanatoribus*, quos quidem nobis consulere licuit, uno eodemque modo explicari solent, inutilem seque-

remur prolixitatem, si eorum in varias linguas versiones hic adponeremus. Studio igitur brevitatis adducti sufficere judicamus, si de sensu posteriorum, in quibus ipse fitus est nodus, varias interpretum sententias colligere & adponere ingrediamur. Hæc vero ita transferunt Græci interpretes Alexandrini, quos septuaginta, adpellant: *Μὴ ἀθροῦς τὸ ξύλον τὸ ἐν τῷ ἀγρῷ, εἰσελθεῖν ἀπὸ προσώπου σου εἰς τὸν κάστρον; h. e. Nunc arbor in agro est homo ut se a te removere & in propugnaculum se conjicere possit.* Hunc sensum etiam Latinus interpres vulgatus, interrogatione tantum in negationem conversa, & puritate Latini sermonis in altera formula, præter morem, servata. Sic vero hic vertit: *Lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te numerum augere.* Mirari igitur convenit, qui fieri potuerit, ut in tanto veterum consensu recentioribus nonnullis interpretibus Europæis in mentem venerit toto cælo diversas adornare translationes. Ut alios præteream, duos tantum exempli causa hic adducere volumus. Versio Junii & Tremellii hæc habet: *Nam agrestes arbores cuius expositæ sunt, ut procedant ante te in propugnaculum, Sebastiani vero Schmidii: Nam homini etiam arbor agri (similis est) ut veniat coram te in obsidionem.* Plures hic cumulare non patitur loci angustia, quamvis nullo fere negotio conquiri adscribique possent. Interea non desunt, qui vestigia veterum legentes, multo & planiores & meliores loci interpretationes concinnarunt. Nec e longinquo

ginq̄uo petenda sunt exempla, cum domi fatis idonea habeamus. Utraque enim vernacula, tam antiquior, quam recentior, hanc laudem nostro quidem iudicio meretur. Illa sic habet: *Ur det doct̄ ett trã pã mar-
lene, och icke menniska; och kan icke komma i bol-
werck emot tig, hæc vero ita: ty är wal trãt i mar-
lene någon menniska, at det emot dig skulle utöfwa
någon fiendtlighet.* Totus vero locus nostro iudicio, latinis verbis sic efferendus est: *Si quam urbem longo
tempore obsidebis ut eam expugnes, in tuamque redigas
potestatem, noli arbores ejus, admota securi, corrumpere;
nam cum fructibus earum vesci possis eas ne succidere
licet. Nam num homines sunt arbores agri, ut a te re-
cedere seque in propugnaculum conjicere possint.* Hæc interpretatio omnium, quas vidimus, nobis maxime arrisit, quippe qua sensus Textus optime exprimi sentimus. Atque hoc deinceps pro virili demonstra- re adgrediemur. In antecessum vero remotum ivisse juvabit alias atque alias doctorum virorum opiniones, quas huic quidem sententiæ quoque modo adversum tenere deprehendimus.

§. III.

Omniū igitur primum sub examen vocare convenit commentum non indocti Judæi Aben Essræ, qui vocem *דָּוָם*, quæ ad litteram ipsum *hominem* denotat, *vidium* significare somniat, quo vita hominis

sustentatur. Mirari convenit, qui fieri potuerit, ut hæc tam præcaria hypothesis non dicam viro docto sed homini ratione utenti in mentem veniret. Nobis certe adeo dura videtur, ut eam nullo pacto concoquere possimus. Nam si vel totam Sacram Paginam lustraveris, ne unum quidem locum in medium producere poteris ex quo talis interpretandi ratio probari queat. Et si hac licentia in scriptura interpretanda uti liceret, nullum nobis dubium est, quin quodlibet ex quolibet exsculpi posset. Ea enim adoptata usuique adplicata, brevi de omni certitudine hermeneutica actum esset. Quocirca magnopere mirandum, quod Magnus Salomon Glassius per quietem viderit, cum hoc tam insulsus placitum suo calculo probavit, quod tamen factum esse, ex Philologia ejus Sacra col. 683. collegimus. De hoc igitur placito recte judicat doctissimus Erh. Andr. Frommannus Opusc. Philol. & Hist. argumenti p, 168. ubi quis quæso, inquit hæc & similia dicendi genera ferenda existimet: *homo est panis, homo est caro*, pro cibus hominis est panis, cibus hominis est caro?

§. IV.

Hac hypothesi explosa, pedem promovere licet ad alias, quæ quamvis speciem mentientur majorem, non multo tamen veritatis habere videntur. In his primum nobis se offert conjectura doctissimi Theologi

gi Joh. Henr. Maji, qui ex allatis verbis Mosis parenthesi inclusis, hanc exsculpsit sententiam: *Ipse homo est arbor agri.* Hoc quid sibi velit, prius non intelligis, quam viri doctissimi explicationem audiveris. Hæc vero huc redit, vitam humanam æque in potestate Numinis esse, ac excisionem & dejectionem arboris ex lubitu hominis pendere experimur. Atque hoc a Mose ideo doceri sciscit, ut discatur, misericordia utendum esse erga res inanimatas, ex eoque capite arboribus fructiferis parcendum. Sed ut se cunque habeat veritas hujus hypotheseos dogmatica, jure tamen vereor, ut veritas ejus exegetica satis firmo nitatur fundamento. Ratio in promptu est. Quis enim ex inde certo scire potest, cur potius felici, quam infelici arborum generi parcendum sit. Atque hæc una ratio ad assensum hypothesei negandum satis valida videtur, quamvis ei alioquin cum constructione **vo-**cum Grammatica amice convenire largiamur.

§. V.

Quo circa de aliis atque aliis melioribus interpretandi rationibus continuo inter Philologos quæsitum est. Alia certe via ad difficultates tollendas eundum est, post alios judicavit doctissimus Tellerus in adnotationibus ad hunc locum, quæ in opere ipsius Biblico comparent, ubi ה in voce הָאָרֶם pro nota casus vocandi habet, indeque verbis Mosis hunc tribu-

buit sensum: Nam, o homo, arbores adsunt sylvestres quibus ad obsidionem uti possis, machinas ex illis construendo, hinc non est quod fructuosas ad usum hunc adhibeas. Hæc explicandi ratio locum tueri videtur inter eas, quibus species veritatis minime neganda est. Interim tamen non desunt rationes, cur eam pro vera adgnosceri non possimus. Hæc opinio suam & thesin & hypothesin habet. Thesis sumit η non raro notam esse vocativi, hypothesis vero, idem hoc loco usu venire, subsumit. Sumtio recte se habet, subsumtio autem non item. Dudum enim viris doctis observatum est, η vim quidem vocandi suis in locis tueri, sed ipsa hæc loca non alia esse, quam in quibus concitata assertibusque animata exultat oratio. Hoc vero quis non sentit omnium minime in hunc convenire locum, ubi legislator in eo est, ut suis æquam & bonam præscribat legem, quod quidem negotium potius quietum ac sedatum quam æstuosum & concitatum orationis genus postulat. Præterea gratis hic sumitur vocibus עץ השרה arbores indigitari sylvestres, a fructuosis modo commemoratis distinctas, quippe quod hæc voces neque per se, neque per nexum cum antecedentibus & consequentibus valent. Vocabula עץ השרה non excludere genus arborum, quod fructus producit, haud obscure patet ex binis saltem locis Levit. xxvi: 4. & Hezech. xxxiii. 27. in utroque enim de hoc subjecto prædicatur actus ferendi fructus נתן פרי. Et quod ad ipsum attinet contextum,

✠) , (✠
tum, observare licet, quod ab aliis dudum observa-
tum est, idem, quod hæ voces ex hypothesi valere
jubentur, commate sequenti distincte præcipi, adeo
ut sola servitus hypotheseos necessitatem importet di-
vino legislatori otiosam simulque vitiosam ejusdem
rei repetitionem tribuendi, id quod ininime ferendum
existimamus, nec quemquam facile existimaturum
intelligimus.

§. VI.

Idem incommodum eam quoque premit hypo-
thesin, quam doctissimus Christ. Noldius, præeunti-
bus Junio & Termellio adoptavit, hanc verbis Mo-
sis, de quibus etiam nunc quærimus subesse putans
sententiam: *At cuius permiffæ sint, arbores agrestes
ut veniant ante te in propugnaculum.* Et si vel maxi-
me ab hoc incommodo libera esset, eo tamen nomi-
ne Mofi aliena videtur, quod sensum partim coactum,
partim obscurum involvit. Nobis certe his vitiis la-
borare animadvertitur. Nec ab iis eam liberat quæ
adjecta est, parenthesis. Quod ad interpretationem
vocis הָאֲרָבוֹת attinet, duo seorsim animadvertenda
sunt, quæ facilius dici, quam probari existimamus;
alterum, quod *eccliptice* posita statuitur, sub audita u-
niversalitatis particula כל, alterum, quod in *casu dan-
di* efferenda præsumitur. Neutrum usui linguæ ab-
solute repugnare contendimus. Hoc enim inperitiam

argueret Grammaticam, cum utrumque suis in locis obtineat, cujus rei exempla satis idonea exstare non dissimulamus. Utruu vero hic locus eorum in numerum referendus sit, longe alia est quaestio, quam non temere adfirmendam esse autumamus. Primum enim observare licet, idem non statim valere de definito הֵאָרָם, quod de indefinito אָרָם valet. Hoc interdum significationem admittere pronominalem agnoscimus, illud vero non item. Nobis certe hujus mode exemplum nondum videre contigit. Et si vel centum prostant, hanc tamen causam non juvarent, cum ex alio capite nihilominus laboraret. Hoc ex constructione vocum Grammatica adparet. Nam si vera esset hypothesis, ad הֵאָרָם referri deberet vox פְּנִים in statu constructio positum, ob eamque causam non פְּנִיךָ, in secunda, sed פְּנִי, in tertia persona, efferendum foret. Tota igitur hypothesis infirmo nititur fundamento, ad primum ictum solidæ Grammaticæ collapsura.

§. VII.

Sed redeamus ad hypotheses doctorum virorum, qui voces עַצ הַשְּׂרָה כִּי הֵאָרָם in parenthesi includendas esse sciscunt. Quamvis autem hæ plures esse possint, nobis tantum duas sub examen vocare placet, antequam ad eam proponendam & confirmandam progrediamur, quam nos omnibus cujuscunque sint generis,

neris,

neris, præferendam statuimus. Prior harum; quæ præter alios doctissimum Joh. Piscatorem nacta est adlectorem, in eo a ceteris differt, quod doctissimus ejus auctor particulam ם, quæ parenthesin inchoat, non per *nam*, sed per *quamvis* reddendam esse arbitratur, hoc modo scibens: *quamvis homini sint arbores agri*, adeo ut ex hac hypothese hæc prodeat posterioris partis commatis sententia: *ne excidito, (quamvis homini sint arbores agri) ut procedant ante te in propugnaculum*. Num hæc proxime præcedente minus coacta & obscura videri queat, non opus est, ut multis moneam & doceam, cum suus cujusque sensus hic judex federe possit. Quod ם non raro *quamvis* valeat, multis exemplis ostendit diligentissimus D. Christ. Noldius in Concord Part. L. H. adeo ut in thesi recte concedi debeat. De hypothese autem, qua hæc notio hujus particulæ ad hunc præcise locum adplicatur. Multo aliter judicandum arbitramur. Ratio hæc est, quod, ut doctissimus Frommannus l. c. opportune monet, hoc admissio seu, concessio, tota Mosis sententia prorsus supervacanea evadat. Deus enim inquit, cum certarum rerum usum legibus circumscribit, confirmare hominibus opus non habet, se nihil de jure ipsis concessio ea re demtum velle. Reliqua incommoda, quibus hæc hypothesis laborat, hic brevitate causa præterimus, cum ea plurimum communia sint, ob eamque causam, partim in antecedentibus dudum ostensa sint, partim in consequentibus, ubi occasio fert ostendi possint.

) 12 (

§. VIII.

Venio nunc ad recentissimam omniumque speciocissimam hypothefin, quæ nobis occasionem præbuit omnem hunc laborem suscipiendi. Ea natales debet doctissimo C. H. Frommanno, quem sæpius jam in superioribus laudavimus. Summa hujus hypothefeos huc redit, Mosi, vi verborum רבים ימים *multorum dierum* h. e. longioris temporis, solum modo esse sermonem de obsessioibus urbium dinturnioribus in quibus inopia & penuria alimentorum etiam obfidentes affligere poterit, nisi *prudentiam* adhibeant *æconomicam*, isti generi arborum, quæ fructus edules ferunt, parentes, solas infrugiferas usibus bellicis adhibendo. Cumque observasset veteribus urbium expugnatoribus penitus ignoratum fuisse usum pilarum ferrarum & globorum ignitorum, quibus in tecta conjectis, hodie ad deditionem urbium compelli solent obfessi, indeque facile collegi posse docuisset quam ingentem arborum multitudinem necesse haberent succidere, si tanta suppeteret copia lignorum, quanta ad turres ædificandas, ad arietes ceterasque machinas construendas, imo ad vias salebrosas vallibusque impeditas complanandas sufficeret. Hinc minime superservacaneum fuisse existimat diserta legis littera constituere, quales arbores liceret quales non liceret his usibus impendere. His observatis verba legis ואתו לא תכרת לבא מפנוך במצור coherere sciscit

ver-

verbis *השמה עץ האדם כי האדם* parenthesi sejunctis. Verbis igitur prioribus hunc tribuit sensum: *hinc illas ne, succidas, illis ad machinas bellicas & reliquum obsidionis adparatum usurus; posteriora vero hunc in modum transfert; Nam hominum sunt arbores agri, addida parentesi: (hominibus a Duo concessa sunt,) ut fructibus eorum vescantur.* Ut hoc eo facilius admittant lectores provocat ad verba Gen. 1. 29. quibus Deus hominibus omnes arbores fructiferas in cibum dedisse dicitur. Et ne quid dubii locum habeat circa constructionem verborum, quatenus cum aliis necesse habet præsumere *האדם* idem hoc loco quod *לאדם* valere id idoneis exemplis ex Eccl. XII: 13. & Hezech. XII: 10. adductis extra aleam dubitationis ponere satagit.

§. IX.

Hæc hypothesis quamquam inter ceteras, quas hæcenus breviter excussimus, tantum eminere videatur, quantum lenta solent inter viburna cupressi, nihilo tamen magis omnem veritatis laudem tueri potest. Nam si oculus ad attendendum paulo pertinacius adhibueris, nulli dubitamus, quin eam quoque suis quasi rimis, per quas incertitudo transluceat, laborare invenias. Hypothesis pluribus communis, de parentesi, hic admittenda & adgnosenda, iisdem premitur incommodis, quibus ceteræ doctorum conjectu-

jecturæ, quas in superioribus explosimus. Quem enim sensum verbis tribuit, is ex iis non facilius fluit, quam ut duplo longiori opus sit explicatione, antequam quid dicere velint, distincte percipere possit. Nec quiquam ei adcrevit roboris ex citatione Gen. I: 29. Hoc doctissimum Auctorem latere non debuit, ex quo ipse ad hypothesein Piscatoris eum adduxerat observationem, quam §. VII. citavimus. Eodem enim jure hic monere possumus, Deum hominibus opus non habere toties declarare, suo eos jure uti, quoties res virtui inservientes in suos convertunt usus. Quæ ex Lev. XII: 13. & Hezech. XII. 10. adducit exempla, ea duntaxat fieri posse probant, ut **הארם** idem quod **לארם** valeat, re autem vera hoc loco idem valere gratis sumtum videtur, formulam **בא במצור** tantumdem involvere ac generatim converti in usum bellicum aut speciatim adhiberi ad machinas bellicas conficiendas, ut reliquum taceam adparatum, ad quem significandam extenditur. **בא** semper adhiberi solet de motu e loco i locum, unde multæ & variæ pendent significationes, quarum nulla illam ipsam rei mutationem involvit, quam ea tum subit, cum in aliam & aliam transmutatur formam, aliis atque aliis hominum usibus inservitura. Hunc verbi usum nobis certe nusquam videri licuit, meritoque dubitamus num totus Codex Hebræus vel unum habeat locum, in quo id hujusmodi notionem tueatur, præsertim in nexu cum voce **מפניך**, quæ huic

huic hypothefi quam maxime repugnat. Quod Latinis *ingredi*, id Hebræis כָּנֵס dicitur. Quod fi igitur idoneis exemplis probare poffes Latinis recte dici: Lignum ingreditur machinam, pro ex ligno fit machina, quod tamen vix quifquam, concefferit, num ideo fine vitio concludi poffet, כָּנֵס Hebræum eodem plane modo ufurpari? Huic ipfi hypothefi duo adhuc obftant, quæ quantivis momenti effe videntur. Primum quidem vox מַצִּיב non machinam fignificat bellicam, fed illum ipfum urbis locum, quem hoftes eam capturi machinis bellicis demoliri fatagunt h. e. caftellam, munimentum, propugnaculum. Hinc כָּנֵס מַצִּיב omnium & propriiffime & commodiffime fignificat intrare in caftellum, fe in caftellum conjicere. Deinde vox מַפְבִּיךָ, quæ ad literam *a cõfpectu tuo* reddi debet, nullo pacto patitur, ut formula hic adducta machinam bellicam conftituere fignificet, nifi hoc admittere velis abfurdam, oculis amplius non ufurpari lignum, ex quo in certam aliquam machinam converfum fit & mutatum.

§. X.

Nihil igitur amori veritatis convenientius, quàm adhuc de fimpliciori & commodiori hujus legis ratione quærere. Nec hunc laborem prorfus inanem fore fperamus, ex quo videri licuit novam verfionem fvecanam, in qua hic locus tam fponte fluentem beneque

neque cohaerentem nactus est translationem, ut vel primus intuitus non mediocrem veritatis praesumptionem adferre reperitur, praesertim cum in eo quod caput causae est, consentiendum habeat non totum modo chorum antiquorum interpretum, quos §. i. excitavimus; sed magnum quoque numerum recentiorum tum *interpretum* tum *explanatorum*, quos inter in primis nominandi sunt *Lutherus, Castellio, Drusius, Grotius, Clericus*, alii qui ipso *Frommanno* fatente, vix alium loci sensum esse posse opinati sunt. Operae igitur pretium fuerit experiri, num qua pateat via ad evitandos istos scrupulos, qui recentioribus impedimento fuerint, quominus in Sententiam veterum, pedibus ire potuerint. In antecessum vero talem interpretationem textus totius commatis, qualem verba, nostro quidem iudicio non tam admittunt, quam requirunt, paulo liberius repraesentare volumus, ut certum habeamus objectum, ad quod subinde inter disputandum & disquirendum respiciamus. Sic igitur eam latinis verbis adornandam ducimus: *Si quando tibi in obsidenda urbe aliqua longo temporis spatio haerendum sit, antequam eam expugnare in tuamque potestatem redigere valueris, nolito securi admota excindere arbores, quarum fructibus vesci poteris; Neque enim eadem est ratio arborum agri, quae hominum, qui a tuo se conspectu removere & in castellum conjicere possunt (numerum eorum qui urbem defendunt audturi).* In toto hoc specimine nihil inveniri sentimus, quod vel

au-

aurem vel mentem prudentis lectoris offendere possit. Omnis igitur quæstio huc redit, utrum natura rerum & structura verborum hanc interpretationem absque ulla vel coactione vel luxatione recipere queat, idque ita, ut vera ratio legis sibi simul recte constet. Utrumque fieri posse nobis persuasum habemus; num vero nostra opera effici possit, ut ab omnibus adgnoscat, alia est quæstio, ad quam nostrum non est respondere. Interea hoc posterius eo magis nobis dubium esse debet, quo certius scimus, quam parum nostra tantilla effici possit industria, quamque difficile sit quibusdam hominibus vel eas persuadere veritates, quæ ceteris evidentiam axiomaticam æmulari videntur.

§. XI.

Duæ nobis hic solvendæ occurrunt quæstiones, quarum altera ad *rationem* ipsius legis, quæ hic sancitur, altera ad *significationes* & *constructiones* vocum, quæ sententiam legislatoris produunt, seorsim spectat. Sub examen igitur revocanda est sententia doctissimi Frommanni, qui, ut supra monuimus, rationem legis in *prudencia quadam æconomica* quærit. Hanc ille hypothese pro perfecte demonstrata habet, ex quo observavit de obsessionibus præcise diuturnibus hoc loco agi, quarum sive eventus sive effectus naturaliter esse solet penuria alimentorum, id quod per quam

idoneo exemplo ex Herodiani Lib. VIII. Cap. V. §. 8. petito probat, & ne quid desit, quod ad sententiam hanc muniendam pertineat ex verbo *לחם לא יאכלו* comedes, prudenter colligit, hac lege præcaveri inopiam ex parte obsidentium metuendam. Hac ille omni exep-tione Majora, & talia etiam revera videntur, nisi oculis utaris lynceis ad ipsa rei viscera penetrantibus. Nobis vero quærentibus, numne aliud quoque ma-lum, quam penuria ciborum ex obsidionibus diuturnis proficisci possit, in mentem venit aliquid ejusmo-di, ut exinde æque recte peti posse videatur ratio Legis, de qua quæremus, ac ex illo fonte, quem do-ctissimus Frommannus reperit, aperuitque. Quo sci-licet citius obsessi oppidani, positis armis, se hosti op-pugnanti dedant, eo mitioribus uti victoribus solent, quo autem illi diutius & pertinacius in resistendo ac repug-nando perseverent eo hos experiri crudeliores coguntur. Quoties igitur usu veniebat ut ob pertinaciam obses-sorum diutius duraret obsessio hujus vel illius urbis, toties exacerbari solebat ira obsidentium. Cumque obsessis pro lubitu nocere non possent, intra mœnia semet defendentibus, fieri facile poterat, ut in res eo-rum tum animatas tum inanimatas, quas in agro in-veniebant furere inciperent, ne rebus quidem tum ipsis tum aliis utilissimis, quales sunt arbores eduli-bus abundantes fructibus, parcentes. Ratio igitur Legis, de qua Quæstio est, quamvis prudentiam quan-dam œconomicam complectatur, illa tamen sola mi-nime

nime obsoletur, sed simul involvit rationem quandam *moralem* eo valituram, ut populus Israëliticus, qui in diuturna servitute Egyptiaca nescio quam morum barbariem contraxerat, & tantum non obbrutuerat, paulatim ad verum humanitatis sensum reduceretur. Quid vero magis abhorret, quam res corrumpere, ex quibus nihil mali metuendum, sed contra multum boni sperandum est. Cumque diuturnitas obsidionis ad usus supra commemoratos non exiguum postularet copiam lignorum, necesse erat legere, ne sub hoc prætextu libido utilia corrumpendi jugum rationis excuteret. Hinc totum adparatum bellicum ex materia lignea comparandum ad solas arbores infrugiferas restringit.

§. XII.

Haecenus de ratione legis egimus. Nunc verba legis paulisper scrutari volumus, ut, quomodo his cum illa conveniat intelligamus. Primum quidem nobis concedi postulamus, præfixum η non raro interrogationi inservire. Quominus idem hoc loco, concedi possit, nihil omnino obstare arbitramur. Non equidem ignoro, quid moneat laudatus Frommannus, hoc usu non venire nisi ab initio sententiæ, nunquam post particulam γ , quæ hoc loco præmittitur. Sed hoc viri docti monitum nostræ causæ nihil omnino nocet. Primum enim nihil impedit, quominus η in-

terrogative sumi posset, si vel maxime verum esset, solo illud hoc loco hanc sibi præmissam habere particulam. Quis enim in tam parvo libro expectare poterit, ut plura exempla singularum loquendi formularum occurrant. Sed forte etiam hujus modi exemplum revera occurrit. Suum certe monitum valde dubitanter adducit Frommannus, quod adjecta formula: (si recte memini), haud obscure prodit. Quis enim singulas loquendi formulas, cum minimis quibusque circumstantiis, memoria tenere potest? Magis vero, quis totum codicem Hebræum eo consilio perlegit, ut in promptu haberet, quid ad hanc quæstionem respondendum esset? Hoc tamen novimus aliis interrogandi particulis, quæ etiam frequentissime ab initio periodi occurrere solent, interdum accidere, ut alias præmissas sibi habeant voces, quod nominatim de particulis כִּי & מֵן observare licet, exempla occurrence concordantiis Noldianis. Verbo: sufficit, quod nulli, neque communi, neque particulari repugnet regulæ. Quod vero vir doctus simul monet, הָאֵלֶּים ex nostra hypothese potius *subiecto* עַל, quam *prædicato* אֵלֶּים præfigi debuisse, id oppido falsum est, quippe quod magna exemplorum silva refelli potest. Nihil igitur neque in hoc, neque in illo viri docti monito inest, quod vere impediatur aut prohibeat, quominus verba אֵלֶּים עַל הָאֵלֶּים recte verti possint: *Namnum arbores agri sunt homines?* Quod vero nos hanc propositionem *verbis negativis* expressimus, id non
exin-

exinde derivatum volumus videri, quod cum Drusio aliisque particulam negativam hoc loco aut inferendum aut repetendum ex antecedentibus existimaverimus, sed quod hujusmodi propositiones *interrogative* propositionibus *negativis* ex usu loquendi *aquipolent*, id quod varia Scripturæ loca v. g. 2 Sam. XII. 5. 1. Paral. XVII: 4. Hezech. XVIII: 23. & alia bene multa extra controversiam ponunt. Quod vero homines & arbores hoc modo comparare neque jejunam neque frigidam sapiat rationem, ut viro docto sæpius jam laudato, dicere placuit, non opus est, ut multis adstruamus, cum credibile videatur, ne ipsum quidem Frommannum sic dicere potuisse, nisi amore suæ hypotheseos deceptus fuisset. Nec est quod exipiat, ideo jejunam & frigidam videri, quod arborum fructuosarum & infructuosarum eadem sit ratio, quandoquidem neque hæ neque illæ hominum aut militum munia obire possunt. Neque enim Mosi in mentem venit hujusmodi comparationem eo intuitu instituerre. Adpellatio עץ השדה, *arbor agri*, per se utrumque genus arborum complectitur. In neutrum ex mera corrumpendi libidine securi grassandum existimat legislator, morum inhumanitati obicem positurus. Neque enim voce שדה aliud innuere volebat, quam quod arbores, de quibus loquitur, in agro h. e. extra murorum præsidia essent, ob eamque causam nihil haberent quo se defendere, nedum quo hostes se adgredientes repellere, vulnerare aut trucidare

possent. Quod vero commate demum sequente ex genere arborum infrugifera tantum desumere permittit, quantum ad opera bellica requiratur, id ad exceptiones a regula pertinere videtur. Fundamentum vero exceptionis latet in voce לַחֲמַת, quæ in parte commatis priori occurrit, adeoque frustra aliunde quæritur. Ipsum vero verbum לַחֲמַת quatenus secundæ personæ est, & hoc loco de populo Israëlitico predicatur viro docto, (cujus laudes jam sæpius celebravimus) occasionem dedit restringendi rationem legis ad *prudentiam æconomicam*, de qua supra mentionem fecimus. Ne igitur nos peccasse videamur, quod eam latius extendimus, non alienum fuerit, hujus facti causam paulo distinctius exponere. Hanc igitur legem in ipsa *humanitate* fundamentum habere, ob eamque causam non ad solum Populum Israëliticum, sed ad omnes gentes ex æquo pertinere existimamus. Lex enim naturæ nihil temere corrumpere permittit, quod ad vitam hominum sustentandam pertinet. Quantum enim quoque loco corrumpitur, tantum de penu hominum communi decedit. Nec vi opus est ad hunc sensum ex verbis legis extorquendum. Sponte enim ex ipsis fluit, modo recte intelligantur. Moses hoc loco, ut alias, *stilo* utitur *regali*, quæ secunda persona rerbi amat afferre propositiones universales ad officia omnium hominum pertinentes. Hoc ignorare potest nemo, qui vel sola decem præcepta adtente perlegerit. Propositiones enim: *non occides,*

non mechaberis, non facies furtum, non falsum adhibebis testimonium, idem omnino valent, ac si scriptum esset, nemo homo cujus cunque gentis fuerit, occidet. Quid? quod Hebræi verbo activo secundæ personæ efferre quæ cunque soleant, quæ aliis in linqvis tertiæ persona passivi communiter efferuntur. Hinc comedere potes fructum, idem est, ac fructus comedi potest, vel brevius, fructus est comestibilis. Neque tamen ideo hoc loco exulat respectus præcipuus ad gentem Israëliticam. Hoc tantum dicimus, præceptum, quod Moses suis civibus inculcat, ejus esse indolis, ut ad alios quoque populos in iisdem casibus constitutos pertineat.

